

Dževad Karahasan

IZDAVAČ**buybook**

Radićeva 4, Sarajevo
Tel: + 387 33 550-495
Fax: + 387 33 550-496
redakcija@buybook.ba
www.buybook.ba

buybook

Turinina 7, Zagreb
Tel: + 385 98 232-813
buybook-zg@hotmail.com

ZA IZDAVAČA

Goran Samardžić
Damir Uzunović
Lada Jurković

© Dževad Karahasan

© za bosansko izdanje Buybook, 2015.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

UREDNIKA

Emina Kamenarević

LEKTURA I KOREKTURA

Emina Kamenarević

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Aleksandra Nina Knežević

ŠTAMPA

Grafotisak, Grude

Dževad Karahasan

ISTOČNI DIVAN

Sarajevo / Zagreb, 2015.

EL-MUKAFFA

I DIO: PISMA

“Mili moj daleki,

javi se i ukloni strah ili ga bar potvrdi. Šta se to događa? Šta nije uredu s tobom ili sa mnom? Već desetak dana ponavljaju se iste zloslutne stvari: uredim se za tebe kao prije dok si bio kod kuće, a onda mi se surma razlije po kopcima i obrazima, rume- nilo mi se s usana slije niz bradu u tankim curcima, a kosa mi uga- sne kao da nikad ulja nije vidjela. Ne znam kako se ni zašto se to događa. Uljepšam se i sjednem da s tobom razgovaram; u mislima ti pjevam i pokazujem igru s lutkama koju sam smislila za tebe. Dozivam te, volim te i lijepo mi je, a onda se opet pogledam i vidim obraze srebrene od surme, kao na mrtvacu, crvenu bradu i ugaslu kosu kao da me već dugo nema. Šta je to? Javi se, jesen je i ljudi mnogo putuju. Strašno je što mi ne dolaziš ni na san ni u raz- govor. Bezgada.”

Nijedne greške. Radi njega je naučila savršeno pisati, čak je arapski naučila da ne bi nekome zasmetalo što dobija pisma koja drugi ne bi mogli čitati. Ali nije naučila štedjeti. Na čitavom je smotku napisala onih nekoliko redova pa njega sada praznina ispod pisma obavija i uvlači u sebe kao neka hladna utroba. Kako je moguće da ona, koja sve razumije i sve može, tako uporno ne ra- zumije njegov strah od prazne kozije kože? Nije to škrtost i nije prenemaganje, to je strah od prazne površine za pisanje koja se svojom prazninom nudi svakakvim glupostima, svim užasima i, što je najgore, proizvoljnostima. Sada se, bez obzira na njega, na nju i na sve ljude, žive i mrtve, svitak popunjava oko njezinog pisma, a na to čime će se popuniti ne mogu utjecati ni ona ni on. Samo zato što ispod svog imena nije presjekla svitak, oko njezi- nog se pisma sabiru skaredni ili smiješni crteži, opis njezine ili nje- gove bolesti, popis stvari koje nosi neka karavana, ili ružna be-

smisljena igra u kojoj neko nastoji izračunati koliko koraka napravi hadžija iz Farsa ako ide najkraćim putem i ako nigdje ne skrene zbog opasnosti.

“Ne možeš popuniti sve praznine i ne možeš svugdje spriječiti proizvodnju”, govorila mu je kad joj je prvi put, davno, još dok je mislio da ne mora micati od kuće da bi učio, objašnjavao zašto treba pisati sitno i slovima ispunjavati svaki dio žučkaste površine za pisanje.

“Ne mogu i ne želim”, uvjeravao ju je El-Mukaffa zaljubljeno, “to možda ne bi bilo ni dobro jer su prazno i proizvodno potrebni ako postoje. Ali ih se ja bojim i svoj život nastojim ograditi od njih. Razumiješ li me? Ne mogu ja začepiti mijeh vjetrova i nagovoriti kišu da pada onda kad treba, ali mogu svoju kuću popuniti onim što treba i onako kako treba. To me oslobađa straha pred svijetom i njegovim neredom. Ili redom koji ja ne razumijem pa ga doživljavam kao nered.”

“Kakav si to ti muž koji se boji i to priznaje svojoj ženi?”, smijala se Begzada i pozivala ga.

Nikad nije završila razgovor u kojem joj se nešto prigovaralo ili nije htjela vidjeti da joj on ne prigovara nego se ispovijeda.

– Mora da su loše vijesti, gospodaru? Baš mi je žao što ti ih ja donesoh, oprost mi. Kakav vjesnik takve vijesti, kažu, ali ja svejedno mislim da bi one došle i bez mene. Ali ti mi ipak oprost i poželi za sljedeći put boljeg glasnika.

– Zašto misliš da su loše? – podiže El-Mukaffa glavu i zagleda se u goniča koji mu je donio Begzadino pismo.

– Potonuo si u to pisamce kao u neku veliku knjigu pa računam da je nešto loše. Da je šta dobro, ti bi skočio, nagradio bi siromaha i pustio ga da ide, a ne bi me ostavio da sjedim ovdje bez kapi vode i bez jedne riječi, kao da sam te došao pokrasti.

– Jesi li pročitao ovo pismo?

– Ja sam, ako je tvojoj milosti po volji, gonič deva, mazgi i ostaloga domaćeg blaga kojim nas je Milostivi obradovao i blagoslovio.

– Pa šta? – začudi se El-Mukaffa koji nije uspijevao dokučiti raduje li se goniču ili mu on smeta.

– Ništa, samo računam da se ne bih ovako izlagao kad bih znao čitati. Strašan je moj život, a u njemu je najgore to što ne znaš šta je najgore. Prašina i vjetar kod nas ili pijesak i sunce ovdje, vrućina danju ili hladnoća noću. Ali šta ću, ne žalim se, svakom je, računam, dato ono što je za njega najmanje loše, pa stalno govorim: “Ne daj, Bože, gore.” Ja mislim da je bolje i ovako nego da je obrnuto, da si, naprimjer, ti na mome mjestu, a ja na tvom. Meni bi ovdje bilo manje lijepo nego tebi, a tebi bi na mome mjestu bilo mnogo gore nego meni.

– Kako se zoveš ti? – upita El-Mukaffa iznenada, kao da nije čuo nijednu od goničevih riječi.

– Rustem se zovem ja, a to sam ti već i rekao ako je tvojoj milosti po volji. Rustem se ja zovem i to mi nije mrsko, makar mi se ponekad čini da se sa mnom izruguje ili to ime ili onaj ko mi ga je dao. A dao mi ga je moj roditelj, nije mi ga ko drugi imao dati.

El-Mukaffa je svoga gosta mnogo više gledao nego što ga je slušao. Bilo mu je jasno koliko se Rustem trudi da se dopadne, bilo mu je jasno da pomalo lakrdijaši ne bi li dobio smiješak i tračak simpatije. Sve je to Mukaffa vidio i bilo mu je krivo što prema njemu osjeća samo blagu odvratnost. Siroti gost je krivio svoje široko lice, tresao glavom od čega su mu mesnati obrazi podrhtavali, upirao desnim kažiprstom u svoj nos kao da zbog nosa on ne može biti pravi Rustem, uvijao se i svako malo se pridizao kao da time želi podvući rečenicu. A Mukaffi je smetalo sve što radi, i to sve više. Načas mu se učinilo da gost sasvim dobro zna šta bi mu moglo u ovom trenutku smetati, pa to čini praveći se da se nastoji dopasti. Čak je i ono što je normalno kod svih ljudi na svijetu – to što je tjeme namazano uljem – Mukaffi sada neizrecivo smetalo na sirotome Rustemu. Valjda zato što je svoje kvrgavo tjeme namazao mošusovim uljem čiji je miris zauvijek ispunjen čežnjom i Begzadom.

– Kako bih ja mogao biti Rustem? Ja sam nespretan i, grijeh je lagati, uglavnom plašljiv čovjek. A probam li potrčati, sigurno ću

sam sebe saplesti, toliko sam mrke sreće. Valjda zato što sam ja čovjek sirot – brbljao je Rustem i širio ruke misleći valjda da se po tome najbolje vidi koliko je on čovjek sirot jer jedino takav može toliko raširiti ruke.

– Možda bih te ja mogao uzeti u službu – reče El-Mukaffa, a onda se silno začudi kad mu dođe u glavu šta je rekao.

– Mogao bi, mogao, kako ne bi mogao, samo kad bi htio – razdragano zabrza Rustem šireći ruke najviše što je mogao. – I ne bi se pokajao, vjeruj mi da se ne bi pokajao, a ni ja se ne bih pokajao. Jesam ja sada slobodan, a kod tebe bih bio rob ili što i rob, ali ja računam da je važno dobro živjeti, a svi smo mi robovi i ovako i onako. I ti si rob kod namjesnika, ili njegovog brata, namjesnik je rob kod velikog vezira, veliki vezir kod halife, a halifa makar kod dragog Allaha. Rob do roba i rob iznad roba – eto to smo ti mi, ali je jednome dobro živjeti, drugom je malo manje dobro, i to ti je ona važna razlika koju pametni ljudi gledaju. Tako ja računam i zato mislim da bi me svakako trebao uzeti u službu i da bih ja pristao.

– Ne mogu te uzeti dok ne pitam, a i da te uzmem, ne znam šta bi radio – izvlačio se El-Mukaffa kajući se zbog olahko bačene riječi. Zaista nije znao šta bi s ovim lakrdijašem kod kojega mu je ama baš sve smetalo. Šta mu bi da ono kaže i šta bi Begzadi da mu pošalje ovu budalu?

– Radio bih, radio, kako ne bih radio, svašta bih ti radio – užurbano je podvikivao Rustem povjerljivo se naginjući domaćinu. – Pa neka nosim pisma tamo i ovamo, eto mi posla preko glave, a pi-sama će biti, samo mi nemoj reći da ih više neće biti.

– Jesi li ručao? – upita Mukaffa umorno, kao da želi bar malo predahnuti od ovog razgovora.

– Nisam, kako ću ručati ovako rano? A i kad bih: dok sam otišao u kupatilo, dok sam se smislio šta ću ti reći i kako ću se ponášati... Misliš ti da je meni bilo lahko da dođem kod tebe? Ti si tamo kod nas velik čovjek, ako tvoja milost dopušta da tako kažem, a dopušta, zašto ne bi dopustila kad jesi velik čovjek.

– Hajde nek ti daju da ručaš i da se malo odmoriš, pa ćemo se vidjeti kad malo zahladni, ne može čovjek biti pametan u ovo doba dana.

Nije njemu bilo ni do Rustemovog ručka i odmora, ni do svoje pameti kojoj vrućina nema šta smetati. Bilo mu je do toga da ostane sam i pokuša se sabrati. Begzadino pismo razbudilo je i na površinu povuklo zbrku koja u njemu vlada već dugo, nepodnošljivo dugo, još otkako ju je ostavio kod kuće i došao ovamo vjerujući da svijet može shvatiti jedino ako je u njegovom središtu i da može dovoljno naučiti jedino ako čita na najvećem svjetskom jeziku na kojem se može naći sve što treba znati. Od tada se osjeća krivim pred Begzadom i od tada je, možda baš zato, voli potpunije, mirnije i ljepše nego ikad. Od tada se povremeno pravda i stidi pred njom, iako je od tada njezin više nego prije dok je bio uz nju. Još od tada traje u njemu ta zbrka, i još od tada on nastoji razumjeti kako je Begzada doživjela njegov odlazak.

“Požuri, dragi moj”, rekla mu je Begzada kad je treći ili četvrti put pred njom glasno razmišljao o tome kako bi dobro bilo primiti novu vjeru i otići među Arape jer se središte svijeta tamo preselilo. “Sigurno si upravo kad misliš da se svijet tamo nudi saznanju malo više nego ovdje, ali bi morao požuriti da mu ne dosadi čekati na tebe.”

Tražio je da mu se ne ruga (ni sada ne zna je li u tome traženju bilo više prijetnje ili molbe), a ona se pretvarala da se čudi i užurbano brbljala: “Ne može to tako, dragi moj Rusbeh. Ti se vučeš po ovoj perzijskoj zabiti, uživaš u svojoj ženi i ljenčariš na njoj, a tamo te svijet čeka i čeka. E pa dokle misliš da će te on čekati i da će njegovo središte mirovati ne bi li se ti smilovao i došao u njega?! Čućiš ovdje kao pospana kokoš i čekaš da se nasitiš mene. Onda se nasitiš, odeš tamo da sve naučiš i da saznaš svijet – a on se zaklonio od tebe jer mu je dojadilo čekanje, kao zaljubljenom ženi. I onda ja jadna kriva. Nemoj da tako bude, molim te, idi i požuri.”

Mnogo su puta nakon te noći razgovarali. Ustvari, svake noći do njegovog odlaska. Najprije bi se voljeli mijesajući u dodirima

strast i nježnost kao nikad prije, a onda bi joj on govorio, objašnjavao, pravdao se. Govorio joj je da je vrijedan i blagoslovljen jedino život posvećen nečemu većem i važnijem od nas.

“Ja moram učiti i pisati, Begzada”, govorio je tiho, privijajući je uza se kao da će snažan tjelesni dodir pojačati značenje njegovih riječi. “Toliko toga što se može znati ja ne znam i nikad neću saznati ako ostanem ovdje. A meni treba da znam, ja zapravo moram znati. Pa je li moguće da ne osjećaš koliko je lijepo, koliko je sveto darovati svoj život znanju i pisanju kojim ćeš možda raširiti i uvećati znanje? Odreći se sebe radi znanja, žrtvovati sebe i sve svoje znanju i njegovom širenju među ljudima.”

Drugi je put zaobilazio znanje i govorio o Perziji i o tome kako njezin duh valja sačuvati pred najezdom divljaka iz pustinje. “Ja to moram, Begzada, ja sam dužan učiniti što mogu da sačuvam znanje i pamćenje svog naroda. Na našem jeziku se pisalo i Bogu molilo kad oni divljaci nisu bili ni nomadi jer nisu imali pitomih životinja. Ali sada su jači, sada je njihova vjera jača i njihov jezik je svjetski jezik. Drvo svijeta sada raste u pustinji i ja zbog toga nisam kriv. Jedino što mogu jeste da se penjem uz to drvo i tako pokušam spasiti ono što su mi stari ostavili.”

A nekad je opet govorio o ljubavi i objašnjavao da on nju voli konačno i potpuno, pa da zato ne bi mogao podnijeti nikakvu zamjerku njihovoj ljubavi. “Ako u ljudskom životu može biti nečeg savršenog, to je naša ljubav. Ja neću, ja ne bih mogao podnijeti da nekad u životu jedno od nas uzdahne na tu ljubav. Ona je savršena i mora ostati bez sjene, bez prigovora, bez uzdaha. A ja bih, kad ostarim, možda uzdahnuo na nju misleći da sam zbog nje ostao bez dovoljno znanja. Molim te da me razumiješ, Begzada, molim te, radi nas.”

Tada kad je govorio o ljubavi, Begzada se nije podrugivala, nego je malo plakala i privijala se uz njega jače nego ikada. Ostalim razlozima koje je navodio podrugivala se ili se smijala bez ruganja, a najružnije je ismijala njegovu ljubav prema Perziji, uvjeravajući ga da će Perziju najbolje čuvati kad više ne bude Rusbeh

iz Džura nego Ismail ili nešto slično iz neke zaturene oaze ili iz kakve rupe u pustinjskoj stijeni.

“Možeš li igdje bolje sačuvati pamćenje svoga naroda nego u pustinjskoj samoći, gledajući devi pod rep”, vatreno je govorila Begzada i nudila mu da od njezinog miraza kupi stado deva. Znao je da mu se ruga i to ga je jako boljelo, sigurno zato što je znao da ima pravo. A sve to vrijeme bila je ljepša, toplija i draža nego ikad. Kao da je svojim tijelom nastojala iz njega istisnuti znanje i Perziju, čežnju za dalekim svjetovima i sjećanje na nepravedno obogaljenog oca koji sigurno nije bio kriv za utaju poreza za koju mu se sudilo.

Tada se začelo njegovo osjećanje krivnje pred Begzadom. Došao je u središte svijeta, postao Abdullah ibn el-Mukaffa, mnogo naučio i mnogo toga napisao ne bi li i druge podučio ili im bar ukazao na neke užitke, ali je i dalje, kad god je želio razgovarati s Begzadom, osjećao krivnju i blagi stid. Je li mu se u ono vrijeme samo rugala i optuživala ga, ili ga je i razumjela? Je li joj onda bio smiješan sa svojim objašnjenjima i izgovorima? (Ružno je priznati, ali to bi najteže podnio. Volio bi da joj je kriv i onda i sada, nego da joj je samo onda, samo jednom, bio smiješan.) Je li do sada razumjela njegov odlazak i u sebi pristala na njega? Ili mu se još smije ako joj je onda bio smiješan?

Zna ona sigurno da joj ništa od onoga nije slagao, znala je i onda da mu je zaista stalo i do znanja, i do Perzije, i do svijeta, i do učenja. Ali je sigurno znala da ništa od toga nije ono konačno, kao što je sve to vrijeme znao i on ne usuđujući se da to prizna. Znala je, kao i on, da to konačno nije ni njegov unutrašnji obračun s Perzijom i s onima koji su lomili ruke njegovom ocu, jer su oboje znali da je dobro i lijepo da vlasti svojim ljudima lome ruke. Sve vrijeme su oboje znali da ono konačno, ono zbog čega zaista mora otići, on ne izgovara jer to ne može reći ni sebi. A sada, kad je valjda dobio ono zbog čega je otišao, ne zna ni šta je to, pa je u njemu osjećanje krivnje pred Begzadom dublje nego ikada. A glupo je koliko i nemoguće sada se vratiti i priznati da je sve samo glupi promašaj.

Sklopi oči i pokuša u koži dozvati sjećanje na Begzadino tijelo. Polahko je skupljao i širio prste na lijevoj ruci, sav se sabirao u jagodice i molio sjećanje da se obnovi, preklinjao kožu da se vrati nekoliko godina unatrag i da osjeti – posve uzalud. Zatvorenih očiju, nastojao je u pamćenju obnoviti njezino lice. Izvlačio je iz sjećanja dio po dio i slagao ih jedan do drugog ne uspijevajući sklopiti cjelinu. Zna kakve su joj oči i zna kakve su joj usne, pamti kosu i pamti nos, sve bi mogao opisati bez najmanje greške kao da sad gleda. Ali ne gleda. Ma koliko mu to u ovom trenutku trebalo, ne uspijeva vidjeti lice svoje žene. “Bože moj, kako je to moguće? Pa ja je volim, možda je volim više nego onda kad sam bio s njom, a ništa je moje osim razuma ne pamti”, govorio je u Mukaffi nekakav unutrašnji glas kao da se podruguje njegovoj nekadašnjoj slijepoj vjeri u razum i znanje. Nije li Begzada govorila nešto slično? Nije li ga uvjeravala da nije sve znanje u razumu i da se tijelom i ljubavlju može znati i pamtiti više i bolje nego razumom? Nije govorila, a tako slični joj i sada mu se to govori njezinim glasom. Možda i jeste, ali se on ne sjeća kada.

Ustade i krenu po Rustema. Neka mu on priča o Begzadi, možda ju je vidio kad mu je davala pismo, možda će mu Rustemova priča u oči vratiti ženino lice. A onda se brzo spusti natrag na jastuk. Gluposti. Glupost ili bunilo. Rustem je nije mogao vidjeti, ubio bi i nju i njega da ju je vidio. A i da je takvo što moguće, on ne bi mogao podnijeti Rustemovo pripovijedanje o njoj. Kako o Begzadi govoriti s njegovim kreveljenjem i njegovim lakrdijaškim mudrovanjem? Bolje da čita njezina pisma. Možda to i pomogne.